

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
 "זה יוסף שהיה לך בחימה" (ד"ט)

מתורתו ומשנתו של
 שר התורה הגאון הקדוש
 רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת בא תשפ"ו • שנה ה' - גליון רנ"ז • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף

דרוש ב

החדש הזה לכם ראש חדשים (יב, א).

ביאור מעלת ישראל שנמשלו בעולם הזה ללבנה ולעתיד לבא לשאר כוכבים

בשמות רבה (טו, לא) - על הכתוב 'החודש הזה לכם' - בסוף הפרשה, ד'החודש הזה לכם' הוא רק בעולם הזה, שמסר להם ענין החודש - היינו הלבנה בלבד. אבל לעתיד לבא נאמר (דניאל יב, א) 'הממשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, ומצדיקי הרבים ככוכבים העולם ועד', היינו שיהיו נמשלים לשאר כוכבים - לא לבד ללבנה, עיין שם. וראוי להבין מהו היתרון בין אם נמשלים ללבנה או לשארי כוכבים. וגם מה גוף הכוונה בזה.

ונראה, כי מבואר במורה (ח"ג פרק ט) כי אין מחיצה ומסך המבדיל בין נפש האדם ובין השם יתברך - רק הגוף לבד, וכך בעביותו וחמירותו הוא מסך המבדיל בינה לבנינו. וכל המבואר בכל ספרי הנביאים שיש עלינו מסך מבדיל בינינו ובין השם, הכוונה בו רק על הגוף, כי רק הוא המסך המבדיל ההוא ולא זולתו, עיין שם. וכן מבואר בשמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז ד"ה הרבה), כי כל מה שהזכיר רבנו עינין ראיית הנביאים את השם יתברך על ידי מחיצות רבות או מועטות, הכל הכוונה על פחיתות הגוף החוצצות בין הנפש ובין השם יתברך, כי אין שם מחיצה אחרת בין הנפש להשם יתברך - רק הגוף ופחיתותו לבד, עיין שם.

והנה נודע (ראה שערי קדושה ח"א שער א; ש"ה מסכת ראש השנה אות צה) כי היות הגוף מסך המבדיל הוא רק מפאת חטא הראשון של האדם, היינו חטא עץ הדעת, כי בחטא ההוא קיבל הגוף כיעור והתעבות ונעשה מסך המבדיל. ואולם לא כן היה בעצם וראשונה בעת בריאתו, כי מתחילה לא היה מסך המבדיל כלל, והיה כבוד השם ראוי לשכון בנפש אף בהיותה בגוף.

ועל כן לא הוצרכה אז המיתה, כי תכלית בריאת האדם היתה אף לשתישג ותקבל נפש האדם זיו והופעה אלקית נכבדה אם תזכה, וזה היה אפשר לה אז גם בהיותה בגוף, כי לא היה מבדיל אז מבדיל בינה ובין השם יתברך. ולא כן כאשר חטא אדם באכילת עץ הדעת לקבל הגוף כיעור והתעבות, ונעשה מסך המבדיל בינה ובין השם יתברך, לכן אינה ראויה עוד לקבל השפעת זיוו יתברך בהיותה בגוף האדם, ועל כן הפרידה ממנו מוכרחת היא לה. וזהו אשר נאמר לו כי באכלו מעץ הדעת מות ימות (בראשית ב, יז), כי מפאת האכילה הוכרחה המיתה.

והנה לעתיד לבא יזוכר חומר האדם [ויהיה כחומר גרמיים השמימיים, כדברי העיקרים (מאמר ד פרק לג ד"ה ומה)], ויהיה כאשר היה קודם החטא הראשון (ראה אי"ח ה, כא), ולא יסך ויבדיל עוד בין הנפש ובין השם יתברך. ועל כן מתים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות אינם חוזרין עוד לעפרן כמבואר בחלק (סנהדרין צב), כי כאשר לא יהיה הגוף מסך המבדיל תוכל הנפש לקבל השפעתו יתברך גם בהיותה בגוף, ולא תצטרך עוד להפרד ממנו.

והנה נודע מה שאמרו התוכנים (ראה צורת הארץ ותבנית

אכול כו' אינו בבל תאכל כו', רק מחייב אכילת נא ומבושל אפילו אוכלו מבעוד יום.

גליוני הש"ס

פסחים ד:

אף ביום הראשון תשבינו שאר מנתיכם (יב, טו).
 מקור לשיטת רש"י ד'תשבינו' הוא ביטול

בפסחים (ד, ט): מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה, וברש"י (ד"ה בביתו): דכתיב 'תשבינו' ולא כתיב 'תבערו', והשבתה דלב היא השבתה. וכן הוא דעת הבה"ג הלכות פסח (סימן יא פרק א עמוד קעב ד"ה ומאן) וז"ל: ובתר דבדק מבטל ליה, דכתיב 'תשבינו שאור מנתיכם', עכ"ל.

ועיין ר"ן ריש פסחים (א. מדפי הר"ף ד"ה הרי) דהביא דרש הספרי (פרשת ראה פוסקא עה ד"ה לא הב), 'לא יראה לך שאור' (דברים טז, ד) - בטל בלבך. ונראה כוונת הספרי גם כן על ביטול החשיבות, ולא מטעם הפקר (ראה תוספות פסחים שם ד"ה מדאורייתא), רק הכוונה שיבטל חשיבותו בלבד - שלא יהא נחשב אצלו כלל רק כעפרא בעלמא, ולא יראה לך' - היינו שלא יהא נראה והחשוב בעיניך, כענין 'רואה אני את דברי אדמון' (כתובות קח).

ובלשון המקרא מצינו גם כן כזה - בבבא בתרא (ט, כ) כי תראה ערום וכסיתו' (ישעיה נח, ז), כשיראה לך. היינו דאין כוונת 'כי תראה' על ראיית העין, רק הכוונה שיהיה נראה, וספון לך, שתדע שאינו רמאי - רק עניו וראוי לך לכסותו, עיין שם ותבין.

גליוני הש"ס

פסחים מא:

פי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש
 שהוא מישדאל (יב, טו).

דעה מחודשת דנשים פטורות ממצה ומותרות בחמץ

בפסחים (מג, א), 'כי כל אוכל חמץ ונכרתה', לרבות את הנשים כו', סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב (דברים טז, א) 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות', כל שישנו בקום אכול מצה - ישנו בבל תאכל חמץ, והני נשי הואיל וליתנהו בקום אכול מצה דהויא ליה מצות עשה שהזמן גרמא, אימא בבל תאכל חמץ נמי ליתנהו, קא משמע לן.

עיין ספר כבוד שור קידושין (לה. ד"ה גמרא) דכתב, דסבירא ליה לתנא דהתם אליבא דרבי יוחנן באמת, דנשים פטורות ממצה וגם מחמץ מהיקשא דמצה לחמץ, וכסלקא דעתך דכאן, עיין שם היטב.

והוא חידוש גדול לומר, דיש תנא הסובר באמת כן דנשים פטורות ממצה ומותרות בחמץ. ואף דכתב (שם) דאין נפקא מינה לדינא בזה, דלא קיימא לן בזה כתנא הג"ל, רק כמסקנא דכאן דחייבות בשניהם, מכל מקום גוף הדבר שיש שם דעת תורה הסוברת כן - הוא חידוש גדול.

השמים לראב"ח שער הרביעי פתח יז; יסוד עולם מאמר שלישי פ"ז ד"ה בביאור - ד"ה ודע), כי הלבנה לוקה כשבאה נוכח השמש ממש, וכדור הארץ מפסיק בינה לבין וצלו מגיע עד הלבנה, ועל כן נראית הלבנה חשכה. וזהו ליקוי הלבנה, כי הלבנה אין לה אור מעצמה, כי אם מה שהשמש מופיע אורו עליה.

ואמרו עוד (צורת הארץ שם), כי זהו רק בלבנה אשר הוא הכוכב האחרון מכוכבי לכת, ומקומו למטה מכולם, ועל כן הוא יותר קרוב אל הארץ מכולם, מה שאין כן שאר כוכבי לכת הגבוהים ממנה, כמו שבתאי צדק מאדים נוגה כוכב, אף שגם הם חשוכים בעצמותם ואך השמש יופיע אורו להם, עם כל זה הם אינם לוקים על ידי הפסקת הארץ בינם לבין השמש, כי אין צלו של כדור הארץ מגיע אליהם מפאת גבהם, ועל כן אין כדור הארץ מבדיל בינם ובין השמש.

והנה גוף האדם מוכנה גם כן 'ארץ', כדברי חכמינו ז"ל בסנהדרין (צא): שדרשו על הכתוב (תהלים ג, ד) 'ואל הארץ לדין עמו' - זה הגוף, עיין שם. והנה נאמר (שם פד, יב) 'כי שמש ומגן ד' אלקים', וזה כי זיו האלקי לגודל דקותו מוכנה ב'אור', אשר הוא הגשם היותר דק מגשמיים אשר לפני חושינו (ראה דרך חיים פ"ג מ"ד ד"ה והנה). ויען כי הנפשות אין להם זיו מעצמותם רק מה שמקבלים ומשיגים מן השם יתברך, לכן נדמים ונמשלים לשבתאי צדק מאדים נוגה כוכב לבנה המקבלים אור מן השמש, והוא יתברך כביכול נמשל לשמש המופיע להם אורה.

ומעתה מובנים לנוכח דברי המדרש הג"ל - כי בעולם הזה ישראל נמשלים ללבנה ולעתיד לשארי כוכבים. וזה, כי בעולם הזה שהגוף המוכנה ב'ארץ' הוא מסך המבדיל בין הנפש ובין השם יתברך כאשר הקדמנו, על כן נדמו הנפשות עתה ללבנה אשר הארץ מפסקת בינה ובין השמש המופיע לה אורה. ואולם לעתיד כאשר יזוכך החומר ולא יהיה מסך המבדיל עוד, על כן ידמו לשארי כוכבים אשר אין הארץ מפסקת בינם ובין השמש כאמור, וזהו שנאמר 'ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד', כן נזכה במהרה בימינו אמון.

גליוני הש"ס

פסחים מא:

אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים
 פי אם צלי אש (יב, ט).

אכילת מבושל מבעוד יום

בפסחים (מא, א): 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש', שאין תלמוד לומר 'כי אם צלי אש' כו', לומר לך, בשעה שישנו בקום אכול צלי - ישנו בבל תאכל נא, בשעה שאינו בקום אכול צלי - אינו בבל תאכל נא. רבי אומר אקרא אני 'בשל', מה תלמוד 'מבושל', שיכול אין לי אלא שבשילו משחשיכה, בשלו מבעוד יום מנין, תלמוד לומר 'בשל מבושל', מכל מקום.

רשום בגליון מכילתא פרשת בא, והוא שם במכילתא (בפרשתנו פרשה ו אות ט) בלשון אחר, עיין שם דלפי לשון המכילתא פליג רבי אדרשא הקדומה - בשעה שאינו בקום

פנים לתורה (עייני אות ג), ויש לי בזה עוד אריכות רב (וראה ציונים לתורה כלל לח פסקא צא-צב). ועיני שבת (ה), אי שני כחות באדם אחד - כשני גופין דמי כו', ועיני **בית האוצר** מערכת א כלל ע"ב (דף עח. ד"ה הגה - דף עח: ד"ה ואיך), ואין כאן מקום להאריך בזה.

בית האוצר מערכת א כלל א
אות כ ד"ה עמ"ש - ד"ה ואולם

עשו מלאכת חצי שיעור שאינה מחשבת' - ואינה 'שבתיה'

עוד יש לומר, דעשו האבות מלאכת חצי שיעור - לדברי הרשב"ם בבבא בתרא (נה: ד"ה במסכת) דפטור חצי שיעור רק משום דאינו 'מלאכת מחשבת', ואילו לגבי בני נח, הא גם עשיית מלאכה גרידא - אף על פי שאינו מלאכת מחשבת - תו לא חשיב 'שבתיה'.

בבני נח חצי שיעור חשיב מלאכה משום שאין שיעורין לב"ג

והנה אמרתי כבר כן בפשיטות טפי, דעשו האבות מלאכת חצי שיעור דחשיב מלאכה לגבי בן נח, מפאת דלא נאמרו שיעורין לבני נח (עייני רמב"ם הלכות מלכים פ"ט ה"י), ואחר כך הוגד לי שכבר קדמוני בזה (ראה פנים יפות פירוש יתרו כג, יב ד"ה והנה; שו"ת בנין ציון ח"א סימן קכו ד"ה אמנם).

האבות עשו ח"ש בחול וח"ש בשבת - דרך לגבי דין ב"ג יש צירוף

ונראה לענ"ד עוד, דאפילו נימא דגם לגבי בני נח לא חשיב מלאכה בפחות מכשיעור, עם כל זה יש לומר, לפי המבואר בירושלמי שבת (פ"ג ה"א), דאף על גב דעושה חצי שיעור מלאכה בשבת שחרית וחצי שיעור מלאכה בין הערבים, כגון כותב אות אחד בשחרית ואות אחד בין הערבים - מצטרף, עם כל זה בכותב אות אחת בשבת זו ואות אחת בשבת אחרת - לא מצטרף, עיני שם. והטעם פשוט, מפאת דימי החול שבנתיים, שאין בהם איסור מלאכה, מחלקין.

ולפי זה נראה פשוט, דלענין בני נח דכתיב בהו (בראשית ח, כב) 'יום ולילה לא ישבותו', וכל הימים שוין אצלם לענין זה שמחוייבין לעשות בהם מלאכה (עיני סנהדרין נח:), אם כן הא הו' לדידהו הזמן התמידי - כמו לדין שבת אחד, וכמו לדידן חצי שיעור בשחרית וחצי שיעור בין הערבים מצטרף, הוא הדין לדידהו חצי שיעור בחול וחצי שיעור בשבת מצטרף, ונחשב כאילו עשה בשבת מלאכה שלימה - **עיני לקח טוב** (כלל ט פסקא ב-ו) שהבאתי מכמה דוכתי (כריתות ג:; שם יח:; זבחים צג:), דכל ענייני צירוף נחשב הצירוף באחרונה, דחצי שיעור הראשון הוא המצטרף אל האחרון, ונחשב כאילו נעשה כל השיעור בזמן עשיית החצי שיעור האחרון, עיני שם היטב.

ואם כן, שפיר היו האבות יכולין לעשות חצי שיעור בחול וחצי שיעור בשבת, דלגבי ישראל הא אין החול והשבת מצטרפין, והו' רק חצי שיעור, ואילו לגבי דין הבני נח, הא מצטרפין שפיר, ונחשב שעשו מלאכה שלימה בשבת.

[והחצי שיעור דשבת, צריך לומר גם כן שעשו בבין השמשות דשבת - לדעת האומר (ראה שו"ת חכם צבי סימן פו ד"ה וגם; ספר הקובץ הלכות שבת פ"ב ה"ט) דחצי שיעור דמלאכת שבת הוא רק דרבנן, ולא גזרו על שבות בין השמשות (עירובין לב:), כי היכי דגם איסור דרבנן לא ליהו, וכמו שכתבנו כבר כן למעלה].

בית האוצר מערכת א
כלל א אות כ ד"ה והנה מ"ש

**פרק ה (ג)
השבת קודם מתן תורה
באדם הראשון | שביתת האבות | במרה ניתנה**

שביתת האבות

הנה בענין הקושיא העתיקה (עיני פרשת דרכים דרוש א ד"ה ויש; המקנה קידושין לו: בתוספות ד"ה ממחרת), דאי נימא דהאבות לא יצאו מכלל בני נח, אם כן מה עשו בשבת, דאין לומר דעשו מלאכה, דהא קיימו כל התורה עד שלא ניתנה - ממת חסידות מיתה, וכמבואר ביומא (כח:), ואין לומר גם כן דלא עשו מלאכה, דהא מדינא היה להם דין בן נח, דהשבייתה אסורה לו (סנהדרין נח:).

עשו מלאכות שאינם 'מלאכת מחשבת' - ואינם 'שבתיה'

נראה לענ"ד עוד בפשיטות, דעשו מלאכה שאינה צריכה לגופה - לרבי שמעון (עיני שבת צג:), או מלאכת קילקול - לרבי יהודה (שם קה:), דחשיב שפיר 'מלאכה', אלא דמלאכת מחשבת' הוא דלא הו', ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת משכן (שמות לה, ב-ה), ובמשכן כתיב (שם שם, מלאכה). ואם על כל פנים לענין מצות הבני נח - דכתיב רק 'יום ולילה לא ישבותו' (בראשית ח, כב; עייני סנהדרין נח:), ולא כתיב שם 'מלאכת מחשבת', אם כן הא גם מלאכה שאינה צריכה לגופה כו' שפיר לא הו' 'שבתיה', כיון דהוא מלאכה, ואם כן הא אינו שביתתה.

הטעם שפטורים במלאכות אלו גם על עשה ד'תשבות'

והא דלענין שבת פטורין אמלאכה שאינה צריכה לגופה כו' - גם מַעֲשֵׂה ד'ביום השביעי תשבות' (שמות כג, יב; עייני רמב"ם הלכות שבת פ"א ה"א), שאני שבת, דאיסמך למשכן דכתיב ביה 'מלאכת מחשבת', ועל כן הו' הסמיכות כאלו נתפרש בשבת 'וביום השביעי תשבות ממלאכת מחשבת', ואין חיוב לשבות רק ממלאכת מחשבת, אבל לא ממלאכה גרידא, מה שאין כן 'שבתיה' שתמית בעלמא - כהך קרא ד'יום ולילה לא ישבותו', פשוט דכל שעושה דבר הנקרא 'מלאכה' לא חשיב 'שבתיה', ואף על פי שאין המלאכה מלאכת מחשבת.

עשו מלאכות אלו בין השמשות דשביתת ספק לא נאסרה לבני נח

ואולם עדיין יוקשה, דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה כו', על כל פנים מדרבנן אסור (שבת צד:), והרי האבות קיימו גם מילי דרבנן (יומא כח:). ויש לומר גם בזה בפשיטות, דעשו מלאכה שאינה צריכה לגופה כו' בין השמשות של ערב שבת, דליכא איסור לרבי (עירובין לב:), והכי קיימא לן (רמב"ם הלכות שבת פכ"ד ה"י), דלא גזרו אשבות בין השמשות. [ונהי דבעינן צורך מצוה (שם), עם כל זה כאן הו' צורך מצוה, כיון דמצווין לעשות מלאכה לפי דין הבני נח, ואם לא יעשו בין השמשות, יצטרכו לעשות בשבת עצמון].

ולפי דין הבני נח גם כן אין כאן איסור עוד, כיון דבין השמשות הוא ספק, ואם כן הרי לא שבתו שביתתה וודאית, רק שביתת ספק, ואם כן לדעת **הרמב"ם** (הלכות סומאת מת פ"ט ה"ב) דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, הרי אין כאן איסור עוד, דסברת הרמב"ם הזאת איתא גם בבני נח - לדברי החוות דעת (סימן קי בית הספק ד"ה והנה) דטעמא דהרמב"ם משום דלישנא דקרא משמעוהו רק הודאי, דאם כן הכי נמי 'יום ולילה לא ישבותו' כוונתו גם כן לא ישבותו וודאי שביתתה, אבל אין אוסר שביתת ספק.

קולא אחת בתורה הישראלית והשניה בתורת ב"ג אינם תרתי דסתרי

ואין לומר, דהא יש כאן תרתי דסתרי, דלענין איסור הבני נח מקלינן, והיינו מפאת דמספקינן להבין השמשות בלילה, ואילו לענין איסור הדרבנן דקיום תורה עד שלא ניתנה מקלינן - מפאת דמספקינן ליה ביממא, והרי בתרתי דסתרי - גם הרמב"ם מודה דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, וכמו שכתבו ז"ל (עיני שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סימן א ד"ה ואני; פרי חדש כללי ספק ספיקא אות א ד"ה עוד), וגם לענין ספיקא דרבנן לקולא - נמי מחמרין בתרתי דסתרי וכנודע (עיני תוספות ברכות ב. ד"ה מאימתי; שם ביצה יד. ד"ה איכא).

דאין זה קושיא, דחומרת 'תרתי דסתרי' שייך רק אם עושין שני דברים הסותרים את עצמן בתורה הישראלית עצמה, או בתורת בני נח בעצמה, מה שאין כן כאן, דקולא אחת הוא בתורת הבני נח וקולא השניה בתורה הישראלית, על כן כל חדא מלתא באפי נפשיה היא, ואין כאן משום תרתי דסתרי כלל, ודו"ק.

צד הב"ג וצד ישראליות כשני בני אדם - ואין בזה תרתי דסתרי

ועיני שבת (לד:), דשני בני אדם, אחד הניח עירובו מבעוד יום ונאכל בין השמשות, ואחד הניחו בין השמשות ונאכל בלילה, שניהם קנו עירוב, ולא מיחשיב תרתי דסתרי - מה דמחזקינן הבין השמשות לזה ביממא ולזה בליליא, כיון דהם שני בני אדם, עיני שם. ואם כן הכא נמי באבות, צד הישראליות שבהם וצד הבני נח שבהם - שפיר גם כן כשני בני אדם חשיב, ואין כאן משום תרתי דסתרי - מאי דמחזקינן להבין השמשות לצד הבני נח בלילא ולצד הישראליות ביממא.

הוכחה ששייך ענין שני גופים באדם אחד

ודוגמת זה כתבו **האחרונים ז"ל** (טורי אבן חגיגה ב: ד"ה עוד הבין; הגהות פורת יוסף גיטין מא. בתוספות ד"ה לישא) ביישוב קושיית התוספות גיטין (שם), דליתי עשה דפריה ורביה (ראה בראשית א, כח) ולדיחי לא תעשה ד'לא יהיה קדש' (דברים כג, יח). ותירצו, דכיון דלא תעשה ד'לא יהיה קדש' הוא עבירת צד העבדות, והעשה דפריה ורביה הוא מצות צד החירות, על כן אין לו לצד עבדות לחטוא עבור הצד חירות, דהו' ליה כשני גופין דאמרין בהו אין אומרין לאדם חטא כדי שיוכה חבירך (שבת ד.) - ודברתי בזה בקונטרס ע'

אין העברה בסילוק מצוה המאוחרת

מבואר אצלי **בחידושי** במקום אחר, דכה כל עניין קדימה, שהיא מסלקת לגמרי לחיוב המאוחר בהדרגה, עד שיתקיים החיוב הקדום לו.

ודייקנא לה מדברי השו"ת **רדב"ז** (ח"א סימן תקכט) שכתב, דאם הגיע לידו תפילין של ראש, ומסלקם מידו כדי להניח על הסדר - של יד תחלה ואחר כך של ראש, אין בזה כלל מעיקר הדין משום 'מעביר על המצות', וז"ל: ואי לאו דמסתפינא, הוי אמינא דאין בכאן מעביר על המצות, כיון שהוא מחויב לקשור של יד תחלה, עדיין לא הגיע זמן של ראש עד שיניח של יד, והא דאמרינן ביומא (ג:) שאין מעבירין על המצוות, היינו שהוא כעין מעביר על המצוות כו', עכ"ל.

ויש לדון מזה לכל חיוב הקודם לחיוב אחר, דעניין הקדימה מסלקת החיוב האחר לגמרי, ואין שם חיוב האחר כלל עד שיתקיים החיוב אשר לו הקדימה. דגבי תפילין נמי, הרי אם הקדים להניח של ראש הרי הנחתו מצוה, ועם כל זה אמרינן דכיון דלכתחלה של יד קודם, לכן לא חל עליה חיוב של ראש כלל עד שיניח של יד, ולכן לא חשוב מעביר על המצוה, דאין עליו עדיין מצוה של ראש כלל, וכלא הגיע זמנו דמי וכנ"ל. ואם כן אחרי שאנו רואין שזה כח הקדימה, שהיא מסלקת החיוב המאוחר לגמרי עד שיתקיים החיוב המוקדם, אם כן שפיר יש לומר כן גם בכל ענייני קדימה אשר במצוות, היות הקדימה מסלקת החיוב המאוחר עד אחרי קיום החיוב המוקדם.

ואם דיש לחלק בין קדימה שפירשה תורה בסדר שתי מצוות - כגון תפילין של יד ותפילין של ראש, דנאמר תחלה (דברים ה, ח) 'וקשרתם' וגו' והדר (שם) 'והיו לטוספות' גו' - עיין מנחות (לו), לבין קדימה דעלמא של שתי מצוות שונות אשר יש לאחת אל האחרת מפאת עדיפותה. מכל מקום אחר העיון אין נראה לחלק כלל בזה, דסוף סוף בעלמא נמי, כיון דהוא קדימה מחויבת מדינא, שפיר ראוי שיהיה אל הקדימה אותו הכח אשר לקדימת תפילין של יד לתפילין של ראש, ושפיר ראוי בכל מקום שדין התורה מחייב הקדימה, שמשלכת הקדימה את החיוב המאוחר לגמרי עד התקיים הקדימה, כמו שכתב הרדב"ז כן לעניין קדימת של יד לשל ראש.

מדוע איחוד המילה אינו חסרון בהעברה

בפסחים (ד), כל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין.

קשה, מדוע קרינן ליה רק 'זריזות', ולא קרינן ליה 'העברה' - אם אינו מל מיד בבוקר. ואין לומר, דאיחור זמן לא מיקרי 'העברה', דהא בגמרא מגילה (ו:) אמר לענין שנה מעוברת סברה דאין מעבירין על המצוות - לענין לקרות המגילה מהאי טעמא בי"ד שבאדר ראשון ולא בי"ד שבאדר שני, ואף שהוא רק איחור זמן לחוד.

ואולם החילוק בזה פשוט, ד'העברה' הוא רק אם מסתלק מן המצוה, ועל כן במילה דכל היום כשר למילה, ואין מסתלק מן המצוה כשמל באיחור, דכל רגע ורגע הרי יכול למול, על כן קדימת המילה בבוקר הוא רק 'זריזות', אבל אינה 'העברה', שהרי אינו עובר ומסתלק מן המצוה. ואך בההוא דמגילה, דאם לא יקרא בי"ד שבאדר ראשון, אזי הטי"ו - וכל שאר הימים עד י"ד שבאדר שני - הרי אין ראוי לקריאה, ועל כן כיון שיש זמן בנתיים שאין ראוי למצוה, נמצא שהוא מסתלק מן המצוה, ושפיר הוא 'העברה', וכבר הזכרתי מזה **בצינונים לתורה** (כלל לח פסקא מ-מא), עיין שם היטב.

ושמרתם את המצוות (יב, יז).

כדרך שאין מחמילין את המצוות כן אין מחמילין את המצוות אלא אם צאה לידך עשה אותה מיד (רש"י, ממכילתא).

אין מעבירין על המצוות

~ מתוך: בית האוצר; גליוני הש"ס; ע' פנים לתורה; ציונים לתורה ~

היכא שאם יאחר המצוה יקיימה באופן עדיף מותר לאחרה

הנה התוספות בפרק קמא דיבמות (ה: ד"ה כולה) הקשו, מדוע לא ילפינן משריפת קדשים (דאין דוחה יום טוב) דאין עשה דוחה לא תעשה (ראה פסחים פג:). ותירצו, דשאני התם דאפשר לקיים שניהם (ראה שבת קלג.) ולהמתין עד למחר, עיין שם היטב.

ולכאורה מדוע חשוב זה אפשר לקיים שניהם, הא אסור להמתין, דאין מעבירין על המצוות (פסחים סד:), וכמו שכתבו כן **הראשונים** ז"ל באמת במסכת שבת (כד: עיין רמב"ן ד"ה ואיכא; רשב"א ד"ה הא), עיין שם.

ונראה ליישב לפי מה שכתבתי **בחידושי** במקום אחר, דהא דאסור לאחר עשיית המצוה, היינו רק כשלא יהיה עדיפות בעשייתה בזמן המאוחר, מה שאין כן היכא שיתקיים בזמן המאוחר באופן יותר עדיף מעכשיו - אז שפיר שרי להמתין.

ועיין מגילה (ו:), דרבן שמעון בן גמליאל סבר, דקורין מגילה בי"ד לאדר שני כשנתעברה השנה - ולא בראשון, משום דמיסמך גאולה לגאולה עדיף. ורבנן סבירא להו, דאין מעבירין על המצוות, עיין שם היטב. ובחידושי כתבתי, דהא דפליגי רבנן ארבן שמעון בן גמליאל הנ"ל, היינו משום דלא נראה להם הא דמיסמך גאולה לגאולה לעדיפות, אבל גוף סברת רבן שמעון בן גמליאל, דהיכא דאם ימתין ויאחר עשיית המצוה, אזי יעשנה בזמן המאוחר באופן יותר עדיף מעכשיו, אז לא שייך הא דאין מעבירין וכו' - גם החכמים מודים בה.

ועיין עוד בספר **צ"ח** פרק קמא דברכות (ד: ברש"י ד"ה ה), שכתב בשם **גדול אחד**, דהא דנקרא בגמרא (שם ד: ט:) 'סמיכות גאולה לתפלה', ולא 'סמיכות תפלה לגאולה', אף שהגאולה הרי נאמרת קודם התפלה, ואם כן התפלה הוא שמסמיכין אל הגאולה. היינו משום דזמן קריאת שמע מתחיל משיראה את חבירו מרחוק ארבע אמות ויכירנו (ברכות ט:), ואם כן היה ראוי לומר אז קריאת שמע מיד, דהא אסור לאחר בעשיית מצוה, דאין מעבירין וכו'. אלא דעם כל זה ותיקין מאחרים אותה לאומרה רק קודם נץ החמה ובסמוך לה, כדי להתכיף ולסמוך גאולה לתפלה, שזמן תפלה עם הנץ, וכמו שכתוב (תהלים עב, ה) 'יראוך עם שמש' (ראה שם), ואם כן הגאולה הוא שמאחרין כדי להסמך, ועל כן נקרא סמיכת גאולה לתפלה, עיין שם היטב.

ואם כן נלמד מזה גם כן, דשרי לאחר עבור עדיפות בקיום המצוה, כמו שמאחרים מצוות קריאת שמע עבור עדיפות דסמיכות גאולה לתפלה, אף על פי שיוצאין ידי חובת קריאת שמע אפילו בלי הסמיכות הנ"ל, וזה פשוט, ובחידושי הארכתי הרבה בזה, ואין כאן מקומו.

ולפי זה נראה, דבשריפת קדשים אפילו נימא עשה דוחה לא תעשה, עם כל זה כיון דרך דחוייה הוא (ראה תוספות ברכות כ. ד"ה שב), ואכתי עובר על הלאו אף על

פי שאומרים עשה דוחה לא תעשה (ראה רש"י פסחים פד: ד"ה הא), אם כן וודאי דנחשב עדיפות בקיום העשה כשיקיימה למחר בלי עבירה כלל, כיון דקיימא לן (ראה סוכה לו: בבא קמא צד: פירוש המשנה לרמב"ם סוכה פ"ג מ"א ד"ה לולב) דמצוה הבאה בעבירה לאו מצוה הוא, ועל כן נהי דהיכא דעשה דוחה לא תעשה לא חשוב מצוה הבאה בעבירה (ראה שו"ת שאגת אריה סימן צו ד"ה ונ"ל; שו"ת נודע ביהודה ח"ימ מהדו"ק בסופו בתשובה לחתנו ד"ה ומעתה), עם כל זה עדיפא קיום העשה בלי עבירה כלל - מקיים העשה בעבירה, אלא שנדחה העבירה, וכמובן בפשיטות. ואם כן שוב לא שייך בשריפת קדשים הא דאין מעבירין וכו', ושפיר חשוב אפשר לקיים שניהם, וכמובן.

מדוע הקדמת נר שבת לקידוש אינה משום 'אין מעבירין על המצוות'

עיין נשמת אדם (כלל סח סימן א ד"ה בדין), הקשה מנר ביתו וקידוש היום דנר ביתו קודם משום שלום בית - שבת (כג:), דתיפוק ליה שהרי מצוות הדלקת הנר הוא עוד מבעוד יום, ואילו הקידוש הוא רק בלילה, אם כן אותה המצוה שבאה לפניו לעשותה תחלה - הוא דיש לו לעשות, דאם לא כן חשיב מעביר על המצוה (ראה יומא לג:), עיין שם.

ולפענ"ד יש לומר, דגוף מצות נר הוא גם כן רק בלילה (ראה רמב"ם הלכות שבת פ"ה ה"א), אלא שמפאת שאי אפשר להדליק בלילה משום מלאכה, על כן מקדימין להדליק מבעוד יום, אבל עצם המצוה מתקיימת רק בלילה בשעת קידוש וסעודה הצריכים נר, דהנר בשעת סעודה הוא עונג שבת, וכמבואר ברש"י שם (כה: ד"ה חובה; וראה ציונים לתורה כלל לח פסקא סב), ועל כן שפיר קא"ן מצוות נר וקידוש כאחת, דההדלקה ביום הוא רק הכשר המצוה, שמדליק כדי שיהיה לו נר בלילה, ולענין ההכשר הרי גם הקידוש זמנו ביום, שצריך להכין לקנות יין ביום - שיהיה לו לקדש בלילה, ואם כן שפיר שניהם שוים לגמרי, ואין כאן העברה כלל וכלל'.

ועיין עוד בשלח **ערוך** אורח חיים (סימן רסג סעיף ד בהג"ה), דאם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת. ואם כן יש גם מכת זה חילוק בין נר לקידוש, דבקידוש אם יש לו יין, אין צריך לקנות יין מחדש לשם קידוש, ואם כן הכשר ההדלקה שפיר חשיב מצוה, מה שאין כן הכשר הקידוש, עיין מכות (ח) דכיון דאם מצא חטוב אינו חוטב - לאו מצוה, השתא נמי לאו מצוה. ולכן שפיר חשיב לענין ההכשר עצמו 'מעביר', כיון דהכשר ההדלקה מצוה, וההכשר הרי זמנו ביום, ואילו הכשר הקידוש אינו מצוה, ונמצא כל מצותו בלילה, ואם כן כשמעביר ממצות הכשר של הדלקה ביום עבור הקידוש דלילה שפיר חשיב 'מעביר', וזה פשוט.

(א) **המשך לשונו**: 'ואולם מהא דאמר שם (כג:), דביתוהו דרב יוסף הוות מאחרה ומדלקה, אמר לה רב יוסף, תנינא, 'לא ימיש עמוד ענין יומם ועמוד אש לילה' (שמות יג, כב), מלמד שעמוד ענין משלים לעמוד אש, ועמוד אש משלים לעמוד ענין כו', מוכח קצת דההדלקה ביום הוא עצם המצוה. דאילו היה רק מפאת הכשר לבד - כדי שיהיה לו נר בלילה, אם כן אין חילוק בין מקדים או מאחר מבעוד יום, כיון דסוף סוף יהיה לו הנר בלילה, ודו"ק".

בימים אלו של **חודש טבת** שנת **תרע"ח** לפ"ק הוכתרה בהצלחה השתדלות ממושכת של רבינו זי"ע ביחד עם שאר רבני גאליציא שבויען להצלת רב בישראל.

היה זה בשלהי מלחמת העולם הראשונה עת גבר ידם של צבא אוסטריה בקרב, והצבא הרוסי הנסוג מגאליציא לקח אתו נפשות רבות מישראל ובתוכם רבנים ומנהיגי קהילות. הפליטים הללו שנשבו בגאליציא, בהיותם נתיני ארצות אויב הופלו לרעה מיתר הפליטים ומצבם היה קשה ביותר.

אחד הרבנים שהוגלה ממקומו על ידי הרוסים היה הגאון רבי **יוסף פינחס הלוי לאנדא** ז"ל - אבד"ק באלחוב שבגאליציא. הרב, שלא רצה להיפרד מעדת צאן מרעיתו, נשאר בעיר ולא נס על נפשו מאימת הצבא הרוסי המתקרב - כפי שעשו רבים אחרים, ואכן נשבה על ידי הרוסים והוגלה לפולטובה, שם שהה בעירום ובחוסר כל במצור ובמצוק.

בחודש תמוז שנת תרע"ה לפ"ק ערכו רבני גאליציא שבויען ובתוכם רבינו מכתב לפרופסור הרב **דוד יעקב סימונסן** ז"ל - מלפנים רב הראשי של דנמרק, שינצל לטובה את מעמדו והשפעתו על חוגי השלטון בדנמרק - שכמדינה נייטרלית היתה נציגת אוסטריה מול הממשלה הרוסית - לפעול לרווחתו של הרב ואף להביא לשחרורו.

ואכן מאמציו של הרב סימונסן נשאו פרי ותנאיו של הרב הוטבו עד לשחרורו המוחלט בחודש טבת שנת תרע"ח לפ"ק.

רב בחביתין כמאן סבירא ליה, אי כרבי אלעזר, ליליף מחביתין (וליקדש חצי עשרון בשאר מנחה, הואיל וקדוש בחביתין), וכי תימא רב מילתא ממילתא לא יליף, והאמר רב, מנחה קדושה בלא שמן - שכן מצינו בלחם הפנים (אם נתן עשרון סולת בכלי בלא שמן, מתקדש הסולת לבד, ואין יוצא לחולין עוד. ואף דאין כלי מקדש את המנחה רק בהיותה שלימה, כדדרשינן אין 'מלאים' אלא שלמים, וכאן הרי חסר השמן, מכל מקום כיון דבלחם הפנים אין שמן, לכן גם במנחה שיש בה שמן, מכל מקום השמן מילתא אחרית, הוא, ושפיר מיחשב הסולת לבד 'שלם' לענין קידוש, ויש כח לכלי לקדש הסולת לבד גם בלי שמן). בלא לבונה - שכן מצינו במנחת נסכים (שאינן בה לבונה). בלא שמן ובלא לבונה - שכן מצינו במנחת חוטא (שאינן בה לא שמן ולא לבונה). על כרחך רב כרבי יוחנן סבירא ליה, עכ"ל הגמרא.

ומבואר בזה סברת הגמרא, דיש כח לכלי לקדש חצי עשרון - אף על גב דבעינן שלם לקידוש, מפאת שכן מצינו במנחת חביתין דמתקדשת לחצאין.

ואף דשם טעמא אית ביה, דלא מיחשיב 'חצי' כלל, כיון דקריבא כן - חצי, ואם כן הרי גם החצי הוא דבר שלם לעצמו, הואיל וקרוב כן, וכדאמר 'מתוך שקריבה לחצאין קדושה לחצאין', מה שאין כן בשאר מנחה דליכא האי טעמא, הרי חצי העשרון הוא רק 'חצי' שפיר, ומדוע יתקדש. ועל כרחך דכיון דמצינו פעם שהוא קדוש כן - חצי, לכן ממילא גם בשאר מנחה הוי חצי עשרון גם כן דבר לעצמו לענין הקידוש, ולא מיחשיב תו 'חצי' עוד, דגמרינן מילתא ממילתא לענין זה, וכדברי הגמרא.

וכן מהך דמנחה קדושה בלא שמן - שכן מצינו בלחם הפנים כו', מתבאר ג"כ כן. דאף דבשאר מנחה הטעונה שמן היה ראוי שלא יקדש בלא שמן, דהוי מנחה חסירה, ואין כלי מקדש אלא שלם, מכל מקום כיון דמצינו פעם למנחה בלא שמן - בלחם הפנים, לכן גם בשאר מנחות הוי הסולת דבר לעצמו, ולא מיחשיב 'חסרי' ו'חצי' בלי השמן, רק 'שלם' - לענין הקידוש, ומתקדש שפיר גם בלי שמן.

ביאור החילוק בין מיצוי שלא במקום לבליה מחוץ לעזרה

מבואר בגמרא (טו) דסבירא ליה לרבי יוחנן, דאם בלל מנחה חוץ לחומת העזרה פסולה. ובתוספות (ד"ה רב) כתבו וז"ל: אף על גב דלא בלל כשירה, בלל חוץ לחומת העזרה גרע. ולא דמי לההוא דזבחים (גו): דתלינן טעמא דמיצה דמה (של חטאת העוף שהיא טעונה הזאה ומיצוי, והמיצוי אינו מעכב) בכל מקום במזבח (שמדינא מקום חטאת העוף הוא מחוט הסיקרא ולמטה במזבח (שם גו)). כשירה, מטעמא דאם הזה ולא מיצה כלל גם כן כשירה, דהתם בפנים והכא בחוץ, עכ"ל.

וכונתם נראה, דשאר מקומות המזבח הרי אין בהם פגם לשפגמו חטאת העוף שמיצה דמו בה, ושימו בה מגרעת, דכל מקומות המזבח כלם קדושים וטהורים הן, אלא דשאר מקומות אין בהם קדושה הראויה והנצרכת לענין חטאת העוף, דכל מקום ומקום במזבח יש בו

ביאור דברי התוספות שלילה נחשב מחוסר זמן לניסוך המים

אמרינן בסוכה (ג). לענין מילוי מים דניסוך דחג בערב שבת שבתוך החג, דכלי שרת אין מקדשין בו בערב מדעת. וכתבו על זה התוספות בסוגיין (ו. ד"ה א"ר) וז"ל: ונראה דכיון דשלא בזמנו הוא, אף על גב דכלי שרת מקדשין שלא בזמנו כדמסקינן בסוף שתי הלחם (להלן ק), שלא מדעת מיהא אין מקדשין. ואף על גב דלילה אין מחוסר זמן, מכל מקום לענין זה הוי מחוסר זמן, עכ"ל (כפי הגהות **הצאן קדשים** (אות ה), עיין שם (היטב)).

וכונתם בזה, דאף על גב דלילה אין מחוסר זמן, מכל מקום שלא מדעת מיהא אינו מקדש, כיון שאיננו זמן העצמי - רק שאיננו מחוסר זמן, ודו"ק.

והנה יוקשה על זה פליאה עצומה, שהרי בתענית (ב): מפורש בגמרא דניסוך המים דחג היה כשר גם בלילה ראשונה דחג, מדרשא ד'ומנחתם ונסכיהם' (במדבר כט, ח) - אפילו בלילה וכו', ואם כן הא הוי זמן גמור.

וצריך לומר, דסבירא להו להתוספות דרק בדיעבד היה כשר בלילה ראשונה דחג, אבל לא לכתחלה. וכן מטיין להדיא דברי **הרמב"ם** בהלכות תמידין ומוספין (פ"י הלכה ו-ז), עיין שם היטב. וסבירא להו גם כן דדיעבד לא מיקרי זמן, ועל כן לא חשוב להו לילה לזמן ניסוך המים.

ואולם גם אם נאמר כן, עדיין קשה קצת ממה שהם עצמם ז"ל סבירא להו בתענית שם (ב: ד"ה איבעיא), דניסוך המים היה כשר אפילו לכתחלה בלילה ראשונה דחג, ודלא כרמב"ם הנ"ל.

ואמנם לפי מה שכתב **המשנה למלך** (שם) בכונת התוספות הנ"ל, דבלילה רק מותר לנסך, אבל חיוב הניסוך איננו בלילה - רק ביום עם תמיד של שחר, עיין שם, יש לומר דעל כן שפיר לא מקדש שלא מדעת, דענין כלי שרת מקדשין שלא מדעת הוא כעין הא דאמרינן (זבחים ב): דסתמא כשר בקדשים, משום דסתמא לשמן קאי, ועל כן אין צריך כונת האדם. ואם כן הכא נמי לענין קידוש כלי, כיון שהמצוה כך הוא על כן הכלי עושה בעצמו את פעולתו, ואין צריך דעת האדם שיתכוין לכך. ועל כן זהו רק בזמן המצוה והחיוב, מה שאין כן בלילה שאין חיוב לנסך, על כן נהי דרשות לנסך, עם כל זה אין הכלי מקדש מעצמו. ועל כן שפיר כתבו התוספות בסוגיין דאין הלילה זמן הניסוך, וכונתם דאיננו זמן החיוב, כיון דלענין קידוש שלא מדעת איירי, ולענין זה הרי בעינן זמן החיוב, ודו"ק.

ביאור הילפותא חצי עשרון מחביתין

בגמרא (ח), חביתי כהן גדול, רבי יוחנן אמר, אין קדושה לחצאין, ורבי אלעזר אמר, מתוך שקריבה לחצאין - קדושה לחצאין כו'. ומי אמר רבי יוחנן הכי, והא איתמר, הפריש חצי עשרון ודעתו להוסיף, רב אמר אינו קדוש, ורבי יוחנן אמר קדוש, ואם איתא, לילף מחביתין כו'. דעתו להוסיף שאני, דתניא, 'מלאים' (שניהם) מלאים סולת' (במדבר ז, א) - אין 'מלאים' אלא שלמים, אמר רבי יוסי, אימתי, בזמן שאין דעתו להוסיף כו'.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו זי"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com